

Araştırma Makalesi

Sağlık Programlarında Gerçeklik Sorunu: Sağlık Bilimleri Öğrencilerinin Programlara İlişkin Görüşleri

Birol Demircan (Öğr. Gör. Dr.)

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi
birol.demircan@gmail.com

Orcid: 0000-0003-3938-4884

Eda Turancı (Arş. Gör. Dr.)

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi
turancieda@gmail.com

Orcid: 0000-0002-2539-8452

Başvuru Tarihi: 06.12.2018

Yayına Kabul Tarihi: 08.03.2019

Yayınlanma Tarihi: 22.07.2019

DOI: 10.17680/erciyesiletisim.492913

Demircan, B. ve Turancı, E. (2019). Sağlık Programlarında Gerçeklik Sorunu: Sağlık Bilimleri Öğrencilerinin Programlara İlişkin Görüşleri. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (2), 1165-1190. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.492913

Öz

Medya aracılığıyla dolaylı olarak yeniden inşa edilen pek çok sağlık bilgisi, günümüzün gerçeklikleri olarak sunulmaktadır. Geleneksel bir iletişim aracı olan televizyonda özellikle kadınlara yönelik olarak yayınlanan programlara, sağlığı doğrudan ya da dolaylı olarak ele alış biçimleri ve program içerikleri ekseninde çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Eleştirilerin başında, sağlık gibi komplike bir konunun ve tıp biliminde yer alan tedavi ile yöntemlerin, estetik kaygılar üzerinden beslenme ve güzellik fetişleştirmesi ile ideolojik birer metahaline dönüştürülmesi gelmektedir. “Hastalığı yoktur hasta vardır” anlayışından yola çıkılarak yapılan bu eleştiriler sonucunda çalışma; kadın/sağlık programlarında aktarılan bilgilere, hekimlerin medyada yer alış biçimine, sağlık bilgilerinin program içeriklerindeki sunumuna, sunum sırasında kullanılan dile ve aktarılan önerilere ilişkin sağlık bilimleri öğrencilerinin görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu kapsamda çalışmada, en çok izlenen kadın programlarından biri örneklem olarak seçilmiş ve görüşmeler yoluyla geleceğin uzmanları olarak değerlendirilen “Beslenme ve Diyetetik” ile “Hemşirelik” bölümü öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Derinlemesine görüşmeler sonucunda, programlara yönelik bakış açılarının öğrenim alanlarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; öğrencilerin kadın/sağlık programlarını düzenli takip etmedikleri, bu tür programlara ilişkin olumsuz bakış açılarının çoğunlukta olduğu, beslenme ve diyet gibi kişiye özgü olması gereken bilgilerin bireysellik gözetilmeden herkes için geçerli bilgilermiş gibi sunulduğu, bu tür programların izleyiciler üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği ve bu bilgilerin izleyiciler tarafından uygulanma ihtimalinin yüksek olduğu sonuçlarına erişilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlık Programları, Kadın Programları, Televizyon, Medya, Gerçeklik.

Research Article

The Issue of Reality in Health Programs: The Views of Health Sciences Students about Programs

Birol Demircan (Lect. Ph.D.)

Ankara Hacı Bayram Veli University Faculty of Communication
birol.demircan@gmail.com

Orcid: 0000-0003-3938-4884

Eda Turancı (Res. Asst. Ph.D.)

Ankara Hacı Bayram Veli University Faculty of Communication
turancieda@gmail.com

Orcid: 0000-0002-2539-8452

Date Received: 06.12.2018

Date Accepted: 08.03.2019

Date Published: 22.07.2019

DOI: 10.17680/erciyesiletisim.492913

Abstract

Many health information that has been re-built through the media is presented as the realities of today. Television, which is a traditional communication tool, has been criticized especially for the programs published for women on the axis of direct, or indirect, treatment of health and program contents. At the beginning of the criticisms is the transformation of a complicated issue such as health and treatment and methods in medical science into an ideological commodity through aesthetic concerns through nutrition and beauty fetishization. This study, which is based on these criticisms of "There is no disease! There is patient", aims to reveal the opinions of the students in the health sciences about information transmitted in women/health programs, the way doctors take part in the media, presentation of health information in program contents, used during the presentation and transmitted suggestions. Through interviews, 'Nutrition and Dietetics' and 'Nursing' students, who are considered as future experts, have been consulted. As a result of in-depth interviews, it has been determined that the perspectives of the programs differ according to their area of study. Furthermore, when the obtained data was evaluated in general, the following results have been achieved; students do not follow women/health programs regularly, the negative perspectives of such programs are in the majority, the information that should be specific to the person, such as nutrition and diet, is presented as if they are valid for everyone without considering individuality, such programs may have negative effects on viewers and the likelihood of this information being implemented by viewers is high.

Keywords: Health, Health Programs, Women's Programs, Television, Media, Reality.

Giriş

Bireyler açısından kaçınılmaz bir gereksinim olan sağlık bilgisi, medyanın sıkça ele aldığı konuların başında gelmektedir. Sağlık konusunda yapılan yayınların ve içeriklerin sayısı giderek artarken, bu tür programların izleyici üzerindeki etkileri tartışmalıdır. Yüksek reyting aldığı düşünülen bu programlara ilişkin görüşler ve yaklaşımlar ise değişkenlik gösterebilmektedir. Medyanın sağlık ile kurduğu bu ilişki, kamuoyunun -geniş bir kesim için- bilgi arama davranışı açısından medyayı birincil araçlardan biri olarak görmesinden de kaynaklanmaktadır. Buna göre medya, pek çok kişi için bilgi edinebileceği önemli bir araç olarak değerlendirilir.

Günümüzde sağlık kapsamında en çok dikkat çeken konuların başında ise; beslenme ve diyet gibi konular gelmektedir. Özellikle beden imajının önem kazanarak, daha zayıf, daha fit ve daha sağlıklı görünmenin fiziksel ve biyolojik anlamda sağlıklı olmanın ötesinde bir yaşam tarzına dönüştüğü söylemi, medyanın beslenme ve diyetle ilişkin konulara yer vermesini sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında pek çok farklı iletişim aracında çeşitli biçim ve şekillerde; beslenme, diyet ve sağlık önerileri sunulduğunu söylemek mümkündür.

Ancak bu noktada dikkat çeken bir konu, beslenme ve diyetle ilişkin haberlerdeki kaynak çeşitliliğidir. Buna göre, konunun uzmanı hekimlerden diyetisyenlere, yaşam koçlarından sporculara ve kısa sürede zayıflama başarısı göstermiş kişilerin bireysel yaşam öykülerine kadar pek çok farklı kaynaktan çeşitli öneriler aktarılmaktadır. Bu durum ise, konunun uzmanı olsun olmasın hemen hemen herkesin konuya ilişkin bir fikri olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda beslenmeye ilişkin kimi ezberlenmiş yargıların da olduğu düşünülmekte, bu yargıların ise medyada sıklıkla yer aldığı dikkat çekmektedir. Diyet ve beslenme dendiği zaman pek çok kalıp yargının akla geldiğini söylemek mümkünken, medyanın da bu söylemleri beslediği ve bireylerin gerçekliklerini bu yargılar üzerinden kurguladığı düşünülmektedir. Ancak, teşhis, tanı ve tedavinin bireye veya hastaya özgü olduğu düşüncesini yansıtan "*Hastalık yoktur, hasta vardır*" anlayışından yola çıkılarak, beslenme önerilerinin de bireysel olması gerektiği söylenebilir.

Konunun medya bağlamı ile ilgili ise şunları söylemek gerekir. Öncelikle medyada belli söylemlerin toplumsal sabitlenmeler düzeyinde yeniden üretildiği gözden kaçırılmamalıdır. Medya ideolojik yapıları yeniden üretirken belli toplumsal dil yapılarından hareket etmektedir. Medya çalışmalarına ilişkin yapılan açıklamalarda da tartışılan ideoloji, mesajların kodlanmasına ilişkin bir sistem olarak ele alınırken söylem, bu mesajların özne ile ilişkisinde kurulan anlam olarak değerlendirilmiştir. Buna göre mesajları üreten göstergeler ideoloji olarak, söylem ise kitle iletişiminin bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir (Camargo, 1992, 122-125).

Günümüz toplumlarında kitle iletişimi ile dolayımlanan haberlerin, ideolojik birer yapı olarak hakim söylemleri yeniden ürettiği eleştirel görüş tarafından kabul edilmektedir. Medyanın bilgiyi aktarırken ve gerçekliği inşa ederken eğip bükme işlevi, sağlık konusundaki bilgilerin aktarımı sırasında da gerçekleşmektedir. Başka bir anlatımla medya, sağlık alanındaki sorunlara ilişkin gerçekliğin bütün yönlerini ortaya koyamamaktadır. Stuart Hall medyanın, etkileri nedeniyle kitlelerin güçsüzlüğünün bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Ona göre, medyanın gerçekliği biçimlendirmesinin etkileri arasında, toplumsal açıdan medyanın tecimselleşerek güçsüzleşen bireylerin konularının sorunlaştırmasına neden olması yer

almaktadır (Hall, 1999a, 79). Güçsüz izleyici kitlesinin, yetkin ve uzman anlatıcılar aracılığıyla medyada yaratılan güçlü ve büyük anlatılar karşısında bilgi, ekonomik ve kültürel düzeyleri ne olursa olsun etkilendikleri konusunda önemli tartışmalar bulunmaktadır. Bu noktada, medya üzerinden yürütölen sağlık iletişimi çalışmaları için de benzer bir durumun söz konusu olduğunu söylemek gerekir. Sağlık alanındaki bilgilerin, yine gerçekliğin eğilmiş ve bükölmüş bir biçimi olarak sağlıklı yaşamın ve zayıf bedeninin birer imaj olarak anlatıya dönüştüröldüğü düşüncesi, bu çalışmanın temel varsayımıdır.

Bu bakımdan çalışmada şu sorunun cevabı aranacaktır; medya aracılığıyla sağlık ekseninde inşa edilen yanılısamalı gerçekliklere ilişkin algılar nasıldır? Bu kapsamda çalışmada, sağlık bilimleri öğrencileri ile görüşmeler gerçekleştirilecektir. Çalışmanın örneklemini olarak, *Beslenme ve Diyetetik* ile *Hemşirelik* bölümleri seçilmiştir. Bu seçim ise bilinçli bir tercihe dayanmaktadır. Buna göre beslenmenin medyada en çok yer alan konuların başında gelmesi nedeniyle *Beslenme ve Diyetetik* bölümünün görüşlerine başvurulurken, hasta ile iletişim sürecinde en temel basamaklardan biri olması nedeniyle de *Hemşirelik* bölümü öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla sağlık bilimleri öğrencilerinin görüşlerine başvuruılan çalışma, medyada gerçekliğin nasıl inşa edildiğini anlamayı ve öğrencilerin bu sürece ilişkin algılarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Öte yandan çalışmada, geniş bir seyirci kitlesinin izlediği programlardan biri olan ve Show TV'de yayınlanan "*Zahide Yetiş'le*" programı seçilmiş, bu programdan bazı bölümler' derlenerek araştırmaya katılanlara izletilmiştir. Gönüllölük esasına dayanarak araştırmaya katılan toplam 45 kişiye hazırlanan bölüm izletilerek görüşlerine başvurulmuştur. Bu kapsamda elde edilen verilere içerik analizi de uygulanmış ve kategorik olarak cevapların dağılımları da ayrıca incelenmiştir.

1. Sağlık Programlarında Gerçeklik Sorunu

Günümüz dünyasında toplumsal yaşamın önemli oranda gerçekleştiği alanlardan biri de kitle iletişim alanıdır. Kitle iletişimi üzerinden toplum sağlığı ile ilgili programların bireyler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, medya ve gerçeklik arasında yer alan tartışma alanını ayrıntılı biçimde ele almak gerekir. Bu bakımdan, medyanın sağladığı dolayımllama ile insanın gerçekliği yapılandırılmakta, bu yapılar içerisinden toplumsal iletişim yeniden üretilmekte, böylelikle medya içerikleri bireyin gerçekliğinin inşasında önemli bir toplumsal işlev görmektedir. Medya ve gerçeklik ile ilgili tartışmalar bağlamında; anlam, ideoloji ve temsil kavramları yer almaktadır.

Medyada toplumsal gerçekliğin yansıtılması konusunda liberal ve Marksist eleştirel bakış açıları olmak üzere iki farklı yaklaşım söz konusudur. Liberal yaklaşım bireyin, toplumsal gerçekliği inşa sürecinde, akli ve bilinciyle veya gözleyerek ve deneyerek gerçekliği kavradığını kabul etmektedir. Ana akım liberal kuramın görüşüne göre, medyanın gerçekliği olduğu gibi yansıtıp sunduğu iddia edilir. Eleştirel kuram ise, bireyin dışındaki nesnel gerçekliği kabul etmekle birlikte bu gerçekliğin egemenler tarafından eğilip bükölerek, egemen sınıfların konumlarını meşrulaştıracak biçimde yeniden üretildiğinin altını çizer. Başka bir ifadeyle medya, toplumsal gerçekliği bozmakta ve saptırmaktadır. Medya ve ideoloji bağlamında yapılan tartışmalar ise bu noktada alevlenmektedir. Bu iki yaklaşımın dışında, toplumsal inşacı kuramdan söz etmek gerekir. Bu kurama göre insanlar uzlaşılı ile ilişkiler boyunca kurulan

gerçeklikler inşa ederler ve gerçekliklerini bilinç alanı ile nesnel dünya etkileşiminde karşılıklı ilişki içinde üretirler (Dursun, 2004, 37-65).

Bahsedilen farklı yaklaşımlarla ilgili olarak şunu söylemek mümkündür. Bu yaklaşımlarda, gerçekliğin bir bilme eylemi ve bilgi olduğu yönünde ortak kabul bulunmaktadır. İnsanın, dış dünyanın nesnel bilgisini dil üzerinden kurduğu söylenebilir. Başka bir anlatımla gündelik yaşam bilgisi ya da gerçeklik, dil üzerinden inşa edilmektedir. Toplumsal gerçekliğin dil üzerinden kurulması, politik ve medya alanında önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu bakımdan medyada oluşan toplumsal gerçeklik süreçlerinin nasıl gerçekleştiğine değinmekte fayda bulunmaktadır.

Marxizm'in ideoloji kavramını merkez alan kültürel çalışmaların bakış açısına göre medya gerçekliği yeniden üreten bir aygıt olmaktan çok, dil ve sembolik ifadeleri aktaran bir araç olarak tanımlanmaktadır. Medyanın gerçeği temsil eden bir alan olarak görülmesiyle birlikte medya, genel ideolojik yapıya şekil veren bir işlevi de yerine getirmektedir. Buna göre, medyadan aktarılan görüntü, ses ve bilgiler, izleyicinin doğrudan deneyimlemediği dolayımlanmış içeriklerdir. Sembolik içeriklerden oluşan medya, dolayımli deneyimleri bireylere sistematik biçimler halinde sunmaktadır.

Bu anlayışın önemli bir ismi olan Stuart Hall, dili açıklamak üzere savunduğu fikirleriyle öznenin kendi tecrübeleri ile dünyayı anlamlandırdıklarını, nesnel gerçekliği bu dil ile yaşadıklarını ancak dilin, öznel denetimi altında olmadığını belirtmektedir (Hall, 1999b, 184). Toplumsal bilgi üretiminin öznenin kendine anlam vermesiyle mümkün olduğunu ve düşünmenin, kavramlaştırmanın ile sembolleştirilmenin bu anlam vermede bir aracı olarak işlev gördüğünü vurgulayan Hall, dil yoluyla dolayımlanan tüm hayatın, maddi ve toplumsal pratiğin dili kullanana bağlı olarak yapılandırıldığını söylemektedir (Hall, 1999b, 184-185). Göstergelye yan anlamsal düzeyde ideolojinin etkin müdahalesine değinen Hall, *"gösterge yeni vurgulamalara açıktır ve anlamlar üzerinde bir mücadele söz konusudur"* demektedir (Hall, 2003, 317). Yan anlamsal düzeydeki yanlış anlaşılmanın ortaya çıkarılması için, kodlar üzerinden toplumsal yaşamın, ekonomik ve politik iktidarın ve ideolojinin düzenine değinmek gerektiğini belirten Hall, baskın anlamların bütün olayların nasıl gösterileceğini öğreten anlamlar olduğunu belirtmektedir. Kitle iletişiminde kodlama ve kod açımı arasındaki farkları ideoloji, dil ve söylem bağlamında tartışan Hall, sistematik olarak tarif edilmiş bir iletişimin mümkün olmadığını, tarif edilmiş baskın anlamların ya da kodların izleyiciler tarafından kullanılmadığını belirtmiştir.

Kodlama ve kodaçım arasında zorunlu bir benzerlik olmamasına rağmen, ilki, kendi varoluş koşullarına sahip olan, sonrakini "tayı eder" ancak tanımlamaz ya da garanti etmez. Kodlama, kodaçımın içinde işleyeceği sınırların ve parametrelerin bazılarını, eğer kural tanımaz bir şekilde hatalı değillerse, yapılandırma etkisine sahip olacaktır (Hall, 2003, 322).

Kitle iletişimindeki kodlama ve kod açımınların özellikle medya içeriklerindeki konumlamalar bağlamında çözümlenmesi gerektiğini belirten Hall, baskın hegemonik konumlama, müzakere edilmiş konulanım ve yanlış-anlama konumlanımından bahsetmektedir. Hall, izleyicilerin yan anlamı bir televizyon haber bülteni ya da güncel olaylara ilişkin bir programdan tam ve doğrudan alımladıklarında, iletiyi kodlandığı gönderge kodlarıyla açımamlarsa, izleyicinin baskın kod içinde konumlanacağını belirtmektedir (Hall, 2003, 324-325). Müzakere

edilmiş birleşik kodlayımlar ise, baskın kodlayımlara uyum sağlar ancak farklılaşmış ve eşit değillerdir. Anlamlandırmalar ise bu konumlamalar üzerinde bir mücadele ile yürümektedir (Hall, 2003, 326).

Stuart Hall, kodlama ve kod açıklama kavramları ile kitle iletişim sürecinde yer alan ideolojik konumlanmaları, mücadeleleri ve baskın müdahaleleri sorunlaştırarak açıklamak istemektedir. Bunu yaparken, dil ve söylem bağlamında kullanılan düz anlam ve yan anlam kavramlaştırılmalarından yararlanmıştır. Ona göre yan anlam, ideolojik baskılamının söylem düzeyindeki çelişkilerini ve yanlış anlamalarını açık etmeye yönelik çabaların çözümleme nesnesidir.

Ancak, medya ve söylem bağlamında yapılan tartışmalara ilişkin medya çalışmaları tarihine yer vermek isteyen Stuart Hall, ana damar ve eleştirel medya çalışmaları arasında en temel farkın medyanın analiziyle ilişkili olarak ortaya çıktığını ve toplumsal formasyonların nasıl analiz edileceğine ilişkin daha derin farklılıkların olduğunu açıklamaktadır. Ona göre, ana damar ya da ana akım olarak liberal görüşü temsil eden medya yaklaşımlarının davranışsalı olduğu, medyanın etkilerinin neler olduğunu sorunlaştırdığı söylenebilir (Hall, 1999a, 78). Etkilerin bazıları kültürel olarak tanımlanmakla birlikte kitle kültürünün yayılması sonucu yüksek kültürün yerinden edilmesi söz konusudur. Siyasal olarak etkilerden medyanın yanlış çağrılar karşısında kitlelerin güçsüzlüğü sorunlaştırılmıştır. Etkilerin toplumsal açıdan değerlendirilmesi ise medyanın tecimselleşerek güçsüzleşen bireylerin konumlarının sorunlaştırması şeklinde bir ayrıma neden olmuştur (Hall, 1999a, 79). Frankfurt Okulu ile birlikte medyanın etkisinin dolaylı olmadığı toplum ile dolayım olarak medyanın etkide bulunduğu daha sonra tartışılan konular arasında yer almıştır. Zaten toplumda yaygın olan değerlerin ve yargıların medya tarafından pekiştirildiği görüşü, medyanın genel olarak toplumsal işlevleri üzerinde durulmasına neden olmuştur.

Medya gerçekliği üzerine yapılan tartışmalar, medyanın gerçekliği yalnızca yeniden üretmediğini aynı zamanda rızanın üretiminde de önemli bir işlev gördüğünü gösterir. Medyada dilsel pratikler yoluyla üretilen gerçekliğin temsili söz konusudur. Bu bağlamda temsil etme aktif bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işini ima etmektedir. Bu bakımdan ideolojinin yapılandırmasının medya ile birlikte düşünülmesi, iktidar sorunun tekrar tartışma alanında işlenmesine neden olmuştur. Tartışmanın içine iktidar kavramının tekrar girmesiyle ideolojik söylemlerin üretim ve dönüşümlerinin nasıl olduğuna ve simgesel-dilsel karakterlerine ilişkin teoriler geliştirilmiştir (Hall, 1999a, 79-80).

Bu kapsamda sağlık programlarını da medya içeriği olarak değerlendirmek mümkündür. Medya içeriklerinin konuları kimi zaman kimlik inşa ederken kimi zamanda tecimsel bir etkinlik olabilmektedir. Bu bakımdan düşünüldüğünde medyanın gerçekliği üretirken yine tecimsel bir kaygı ile hareket ettiği yönündeki eleştirel görüşün iddiası, sağlıklı beslenme ve imaj promosyonu bakımından değerlendirilmeye muhtaçtır. Ancak öncesinde medya aracılığıyla sağlık bilgisi arama davranışının izleyicilerde nasıl biçimlendiğini ortaya koymak gerekir.

2. Sağlık Bilgisi Arama Davranışı ve Medya

Medyanın gerçeklik üzerindeki etkisi tartışmayı, bilginin niteliği eksenine çekmektedir. Felsefi bir tartışmanın ötesinde özellikle bilimsel tabanlı bir bilgi olan

sağlık bilgisi, bilginin kaynağı üzerine düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda medyanın bilgiyi sunarken çarpıtma etkisi üzerinde durmak gerekir.

Sağlık bilgisi arama davranışı ile medya arasındaki çalışmalar, daha çok internet aracılığıyla gerçekleşen iletişim formlarına ve özellikle sosyal ağlara odaklanmaktadır (Gray ve diğerleri, 2005; Renahy ve Chauvin, 2006; Schulz ve diğerleri, 2011; Yılmaz, 2013; Can ve diğerleri, 2014; Zülfikar, 2014; Bozkanat, 2018). Hemen belirtmek gerekir ki pek çok çalışma ise televizyon üzerinde gerçekleşen sağlık iletişimine odaklanırken (Bulduklu, 2010; Koçak ve Bulduklu, 2010; Bozkurt Avcı ve Sönmez, 2013; Etiler ve Zengin, 2015) özellikle ailelere odaklanan bir araştırma ise, ebeveynlerin sağlık bilgileri açısından halen geleneksel araçları kullandıkları ve bunlara güvendiklerini göstermiştir (Khoo vd., 2008). Bu çalışmalardan yola çıkıldığında bireyin ihtiyaç duyduğu bilgiyi edinmesi için çeşitli yollara başvurduğu görülmektedir. Bu alanda çalışanlar açısından genel kabullerden biri, bireylerin bilgi arama davranışının birincil kaynağının uzmanlardan veya kurum/kuruluşlardan farklı medya organlarına doğru kaydığı gerçeğidir (bkz. Schulz ve diğerleri, 2011; Houge ve diğerleri, 2012; Bozkurt Avcı ve Sönmez, 2013).

Her ne kadar dijital medyanın insanlara sağladığı kolaylık, hız ve erişim imkanı yadsınamaz bir gerçek olsa da belirli bir kesim açısından geleneksel medyanın halen işlevsel olduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda, son yıllarda televizyonlarda yayınlanan sağlık programlarında yaşanan önemli artışın (Kaya, 2011, 120) yanı sıra geleneksel medya araçları arasında televizyonun, bireylerin sağlık bilgisi alma davranışında en popüler araçlardan (Burzyńska ve diğerleri, 2015, 174) olduğu söylenebilir. Özellikle gündüz kuşakları kapsamında yer aldığı gözlemlenen sağlık programları; ev kadınlarının, emekli ya da çalışmayan kesimin ilgisini çeken programların başında gelmektedir. Geleneksel bir araç olarak televizyon özellikle izleyici alışkanlıkları ve kolay kullanımı nedeniyle hala etkin bir kitle iletişim aracı olarak işlev görmektedir. Her mecranın izleyici ile kurduğu çeşitli iletişim biçimleri bulunmakla birlikte, özellikle televizyonda yayınlanan programlarda telefon ile katılım, stüdyoda izleyici olarak bulunma ve soru sorma gibi iletişim biçimleri mümkün olabilmektedir. Öte yandan bu tür programların dijital ortamlarda tekrarlarının yer alması, izleyicinin ihtiyaç duyduğu zaman yeniden bilgiye erişmesini de sağlar.

Sağlığın geliştirilmesi ve hastalıkların önlenmesi açısından kamuoyuna çeşitli enformasyonlar sunan televizyon sağlık programları, beslenme, egzersiz gibi konularla ilgili bilgiler vermekte ve bireyleri zararlı alışkanlıklar çerçevesinde eğiterek, toplumsal bir işlev üstlenmektedir. Bu açıdan televizyon sağlık programları, sağlığa ilişkin sorunlar ile nasıl başa çıkılabileceği konusunda ilgi çekerek farkındalık yaratılması açısından da etkin bir rol oynamaktadır (Bozkurt Avcı ve Sönmez, 2013, 121). Bunların yanı sıra televizyonun, izleyicilerin bilgi düzeyleri üzerinde etkisine dikkat çekilerek, riskli davranışların önlenmesi ve önüne geçilmesi açısından eğitim kaynağı olduğu da vurgulanmaktadır (Burzyńska ve diğerleri, 2015, 174).

Televizyonun sağlık iletişiminde bilgi aktarım işlevi önemlidir. Bilgi aktarımı sürecini sağlık iletişimi sürecinin temel dinamiği olarak görmek gerekir. Ancak, *"bireylerin kendi arasında, hekim ile hasta arasında ve kitle iletişim araçları üzerinden gerçekleşen sağlıkla ilgili tüm bilgi alışverişleri"* (Bulduklu, 2010, 75) olarak tanımlanan sağlık iletişiminde, medyanın kullanılma biçiminin de sağlığın geliştirilmesi sürecine

uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekirken, sağlık programlarına ya da internet başta olmak üzere çeşitli iletişim araçlarında yer alan bilgilere ilişkin bakış açıları tartışmalıdır. Buna göre yukarıda da açıklanan pek çok olumlu işlevinin yanı sıra medyanın pek çok olumsuz etkisine de dikkat çekebilmek mümkündür. Çınarlı'nın da açıkladığı gibi, "kitle iletişim araçları kamu sağlığı enformasyonunun geniş popülasyonlara iletilmesi açısından birincil kaynak durumundadır" ancak medya, bireyleri olumlu sağlık davranışlarına yönlendirebileceği gibi kamu sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecek mesajlar da taşımaktadır. Bu paradoksal durum, medyanın etkilerinin her iki açıdan da değerlendirilmesini zorunlu kılar (2008, 83). Bu kapsamda medyada yer alan bilginin doğruluğu, güvenilirliği, kaynağı, kişiye uygunluğu, herkes için geçerli olup olmama durumu vs. gibi pek çok noktada yürütülebilecek bu tartışmanın parçalarından biri de sağlık biliminde öğrenim gören öğrencilerin konuya ilişkin bakış açılarıdır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, sağlık bilimleri öğrencilerinin bakış açılarını kısmen de olsa ortaya koyabilmektir. Doğası gereği medyanın gerçeklik üzerindeki etkileri de dikkate alındığında bu amacın nedeni daha da anlaşılır hale gelmektedir.

Bu tespitlerden yola çıkıldığında sağlık iletişimi üzerine yapılan programların diğer televizyon içerikleri ile benzerlikler taşıdığını ve temel olarak insan sağlığı için yapılan programların tecimsel amaçlara hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle ürün reklamının örtük biçimde yapıldığı bu programlarda, var olan sağlık sorunlarının toplumsal yönü ihmal edilerek izole bir çözümle sunulmaktadır. Televizyonda formatlanan programlarda kısıtlanmış zaman içinde belli bir konu üzerinde durma zorunluluğu, biçimlemenin doğurduğu bir sonuç olmaktadır. Beslenme ve diyetle ilişkin tartışma alanının genişliği düşünüldüğünde, bu alanı televizyon programlarına sığdırmak imkansız görülmekle birlikte televizyonlardaki izlenme kaygısı, sağlıklı yaşam olgusunun etrafıca ele alınmasına engel oluşturmaktadır. Bu nedenle hasta diyetisyen iletişiminde ihmal edilen toplumsal yön üzerinde durmak gerekir. Bu durumda medyada sağlığın yer alışı biçimi bir promosyon faaliyetinin sunumu bağlamında değerlendirilebilir.

3. Bir İhtiyaç Olarak Sağlıklı Beslenme ve İmaj Olarak Zayıflığın Promosyonu

Kitle iletişim araçları incelenirken sıkça rastlanan ideoloji kavramına ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır. İdeoloji teorisi ve bu teorinin genel eleştirel kuramca yeniden düşünme çabası ile metinler analiz edilerek iletiler ve bu iletilerin kodlanmasından oluşan söylemler incelenmektedir. Eleştirel görüşte olanlar, maddi biçimleri ne olursa olsun bu anlam ya da enformasyon değişiminin, gerçekleştiği mekan olarak kavranan iletişim sırasında ortaya çıktığını belirtmektedirler (Sholle, 1999, 271).

Eleştirel çalışmalar, geniş anlamda meydanın ideolojik ve söylemsel pratiklerini bu bağlamda tartışmıştır. Ancak Murdock, modern iletişim çağının başlangıcından beri medya endüstrisinin baronlarının, çatışan çıkarlar söz konusu olduğunda ifadelerin kısıtlanmasına karar verecek bakış açısına sahip olduğunu belirtir. Ayrıca, başat ideolojilerin söylemsel mücadelesinde eşitsiz kaynaklara ve zengin yandaşlara sahipken, özel bir uzmanlığa seslenilmesi ya da ortak duyuyla çakışan çıkarların varlığı ile merkezi konum elde eden bir alandan bahseden Murdock, iletişim ve tahakküm arasındaki ilişkiler üzerine yorumlarda bulunur (Murdock, 1999, 437-455). Söylemsel oluşumlar kavramını, düşünme ve konuşmanın örgütlü tarzları olarak tanımlayan ve söylemsel oluşumların dört temel boyutu üzerinde

duran Murdock, bu oluşumları şöyle açıklamıştır: Ortak ve farklı yönlerin sınırlarını belirleyen şebekeler, bu şebekelerin yaptığı bölünme ya da bütünleşmeleri haklılaştıran akıl yürütme biçimleri, gündelik hayatta kullanıma kılavuzluk edecek dil, simge ve kodları belirleyecek işaretleyiciler, farklılıkları ortaya koyacak ahlaki ve estetik ilkeler. Bu tür söylemsel oluşumlar kendiliğinden kendilerini üreten veya taşıyan toplumsal gruplardan öte bir yapıdadırlar ve zaman içinde tikel bir noktadan çıkmışlardır. Söylemsel oluşumlar, kitle medyası sisteminin iş görürken kullandığı ham maddeleri sağlamlaştırmakla birlikte, medya biçimlerinde reklama, dizilere, gazetelerin baş sayfalarındaki öykülere örtük biçimde yerleşmiştir. Söylemsel oluşumlar; iletişim sürecinde medyanın amacına, medya profesyonellerinin iş yapış biçimine ve ideolojilerine, toplumsal yapıya ve estetik anlayışlara bağlı olarak biçimlenir ve düzenlenir. Murdock'a göre (1999, 443-444) medya, söylemsel oluşumların bir aktarıcısı olmaktan çok, bir tercüme sistemi olarak işlev görmektedir.

Gündüz kuşaklarında kadın izleyicilerin etkin biçimde izlediği sağlık programları ya da kadın programlarının içinde yer alan sağlık köşeleri de yine güçlü bir söylemsel oluşum olarak inşa edilmektedir. Özellikle sağlıklı beslenme yönündeki oluşan salık verme süreçleri; imaj olarak zayıflığın, güzelliğin, estetiğin bu amaçla yapılması gerekenlerin pazarlanması şekline bürünmektedir. Kadın programlarına ilişkin yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre, programlarda en çok ele alınan konular "zayıflama / sağlıklı beslenme ve estetik" sorunlardır. Bu kapsamda sağlık, daha çok güzellik ve estetik ekseninde ele alınarak değerlendirilmektedir (Etiler ve Zengin, 2015). Sağlığın bu kapsamda estetik ve beslenme üzerine kurgulanması yalnızca televizyona da özgü değildir. Konuyla ilgili yapılan başka çalışmalar dergilerde de benzer bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre popüler kadın dergilerine ilişkin yapılan analizler sonucunda sağlığın daha çok "beslenme, diyet, zayıflık, estetik, güzellik vb." gibi konularla birlikte ele alındığı görülmüştür (Turancı ve Öz, 2016; Turancı ve Eşiyok, 2018). Bu kapsamda medyanın söylemsel inşasını; metalaşan ve tüketilen beden üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Kadın programı olarak formatlanan medya içeriklerinde sunucunun konumu önemlidir. Bu konum, hakim toplumsal yapıyla uyumlu, estetik açıdan salık verilen güzele bir örnek, medya profesyonelliği içerisinde akışın sağlanmasına destektir. Ayrıca bu programlara davet edilen uzmanların rolü de önemlidir. Uzmanlık söylemi olarak izleyiciye hitap edilmekle birlikte, dilin anlaşılır ve tıbbi terimlerden uzak olması gerektiği açıktır. Uzmanlar ve program sunucusu konuyu çerçevelerken yine ideolojik olarak hakim toplumsal yapıya göre davranırlar. Bu çerçevelenme dışarda birçok unsuru bırakmakta ve düz anlam olarak izleyiciyi etkilemeye çalışmaktadır. İstenen etki örtük bir anlatı olarak kodlanmakta, izleyici ise kod açımını yine kendi konumundan ve yeterliliklerinden hareketle yapabilmektedir. Program esnasında kullanılan nesnelere de anlaşılacağı üzere sembolik bir anlatım tercih edilerek etki daha da güçlendirilmektedir. Buna göre inşacı kuramın iddia ettiği gibi gerçekliğin inşası sürecinde gerçekliğin kullanılan sembolik dil ile oluşması sağlık programları içinde geçerlidir.

4. Yöntem ve Analiz

Bu çalışma kapsamında, sağlık bilimleri alanında öğrenim gören öğrenciler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hem birer uzman adayları olmaları hem de iletişim çağının içine doğmaları, öğrencilerin araştırma örneklemini olarak seçilmelerinde belirleyici olmuştur. Öğrencilerin aldıkları mesleki eğitimler, edindikleri mesleki

bakış açıları ve iletişim araçlarını kullanma konusundaki becerileri bir arada düşünüldüğünde, genç bireylerle yapılan bu çalışmanın alana önemli katkılarının olacağını söylemek mümkündür. Bu kapsamda Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik bölümü ile Hemşirelik bölümünde birinci sınıfta öğrenimlerine devam eden öğrencilerden gönüllü olanlarla çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların araştırma için hazırlanan program görüntülerini izlemeleri sonrasında gerçekleştirilmiştir.

Sağlık programlarına ilişkin sağlık bilimleri öğrencilerinin görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma kapsamında, yüksek izlenme oranına sahip "Zahide Yetiş'le" programı incelenmiştir. Amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak programdan elde edilen bazı bölümler bir araya getirilmiş ve bir video derlemesi hazırlanmıştır. Hazırlanan bu bölümün, gönüllü katılımcılara izletilmesinin ardından görüşmelere geçilmiştir.

Yapılandırılmış soru formları üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler sırasında katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri açısından görüşmeler yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Yapılandırılmış görüşme, Güler ve diğerlerinin (2015, 114-115) açıklamasında da belirtildiği gibi araştırmacının önceden belirlediği kapalı uçlu soruları katılımcılara sorduğu ve bu anlamda görüşmenin akışını belirlediği bir yöntemdir. Bu doğrultuda çalışmada, yapılandırılmış sorular içeren ve 5 kişiyi kapsayan bir pilot çalışma sonrasında revize edilmiş soru formları katılımcılara dağıtılmıştır. Bu süreçte katılımcılardan herhangi bir kişisel veri talep edilmemiş, sadece izledikleri program ile ilgili ve genel olarak sağlık programlarına bakışları ile ilgili sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Araştırmaya 20'si Beslenme ve Diyetetik bölümünden, 25'i hemşirelik bölümünden olmak üzere toplam 45 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler, birinci sınıf öğrencisidir. Henüz mesleki eğitimlerinin başında olan bu öğrencilerin, sağlık programlarına yönelik bakışları önemli görülmektedir.

Görüşme formlarında katılımcılara ilişkin herhangi bir kişisel veri bulunmadığından analizler, her görüşme formuna rastgele verilen bir sıra numarası üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama ile katılımcılara ilişkin anonimlik sağlanmıştır. Elde edilen bulguların aktarılması sırasında da soru formlarına verilen numaralar kullanılmıştır. Bu doğrultuda 1 ile 20 arasındaki numaralar Beslenme ve Diyetetik bölümünden katılımcılara, 21 ile 45 arasındaki numaralar ise Hemşirelik bölümünden olan katılımcılara dağıtılmıştır.

Verilerin elde edilmesi ve analizi kısmında iki yöntemle başvurulduğunu söylemek mümkündür. Buna göre verilerin elde edilmesi kısmında yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılmış, analiz kısmında ise görüşme formları vasıtasıyla erişilen verilere hem içerik analizi uygulanmış hem de görüşme verileri kategorik olarak aktarılmıştır. İçerik analizi ise, "birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak" (Yıldırım ve Şimşek, 2013, 259) olarak açıklanmaktadır. Bu doğrultuda görüşmelerden elde edilen cevaplar sistematik bir biçimde bir araya getirilmiştir.

İçerik analizi yöntemi ile sorulara verilen yanıtların hangi noktalar üzerine odaklandığına ilişkin niceliksel verilere ulaşılmıştır. Kodlama öncesi bir kodlama kılavuzu oluşturulmuştur. SPSS 22.0 programı aracılığıyla verilerin kodlaması

gerçekleştirilirken, araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için 5 form üzerinden araştırmacılar ön bir kodlama yapmışlardır. Yapılan bu ön kodlama sonucunda %89 oranında birlik sağlanmış, ayrılıkların yaşandığı kategoriler üzerinde ise tartışmalar yürütülerek bu oran arttırılmıştır. İçerik analizinin yanı sıra, çalışma kapsamında katılımcıların konu ile ilgili verdikleri önemli cevaplar da çeşitli kategoriler doğrultusunda derlenerek çalışma boyunca aktarılmıştır. Bu görüşlerin aktarımı, katılımcıların konuya ilişkin fikirlerini daha açık bir biçimde görmeyi sağlayabilmektedir.

Tüm bu açıklamalar kapsamında çalışma aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır:

Araştırma sorusu 1: Sağlık bilimleri öğrencileri, sağlık programları hakkında ne düşünmektedir?

Araştırma sorusu 2: Sağlık bilimi öğrencileri, medya ve sağlık ilişkisini nasıl değerlendirmekte, beslenme ve diyet konularının medyada ele alınmasına nasıl yaklaşmaktadırlar?

Araştırma sorusu 3: Sağlık bilimi öğrencileri, uzmanların medyada yer almalarını nasıl değerlendirmektedirler?

5. Bulgular

5.1. Katılımcıların “Zahide Yetiş”le Programını İzleme Oranları ve Diğer Sağlık Programlarını Takip Düzeyleri

Çalışmada öncelikle katılımcıların sağlık programları izleyip izlemedikleri, izliyorlarsa takip düzeyleri ve diğer sağlık programlarını takip edip etmedikleri sorulmuştur. Bu soru ile izleyici olarak sağlık eğitimi alan katılımcıların, seçili programı izlenme oranları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan 45 kişiden 27’si (%60) programı daha önce izlemiş olduklarını belirtirken 17 kişi (%37,8) programı daha önce hiç izlemediklerini söylemiştir. Bir kişi ise konuya ilişkin bir cevap vermemiştir.

Programı daha önce izlemiş olan 27 kişiden sadece üçü ise, programı ara sıra takip ettiğini belirtirken programın düzenli takipçisi olan kimseye rastlanmamıştır. Buna göre programı daha önce izlemiş olan 27 kişinin 21’i, programı düzenli olarak takip etmediklerini açıkça belirtirken üçü bu konuya ilişkin net bir bilgi sunmamışlardır. Elde edilen bu veriler, öğrencilerin bahsedilen programa yönelik ilgilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Ancak elde edilen cevaplar, düzenli olarak takip etmeseler bile katılımcıların sağlık programları hakkında önemli düzeyde bilgi sahibi olduklarını göstermiştir.

Katılımcılara genel olarak başka sağlık programlarını takip edip etmedikleri sorulduğunda, 12 (%26,7) kişi düzenli olarak çeşitli sağlık programlarını takip ettiğini, 28 (%62,2) kişi ise herhangi bir programı takip etmediğini söylemiştir. Bir kişi bu konuyla ilgili herhangi bir görüş bildirmezken, 4 kişi ise ara sıra takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Elde edilen bu bulgu, öğrencilerin genel olarak medyada yer alan programlara çok fazla ilgi göstermediğinin göstergesi niteliğindedir.

Öte yandan düzenli olarak sağlık programı takip eden öğrencilerin, bu tür programları hangi mecralardan takip ettiği de sorulmuş ve “evet” yanıtını veren 12 kişinin üçünden “sosyal medya”, ikisinden ise “akademik çalışmalar” cevabı alınmıştır. 7 kişi mecra ile ilgili herhangi bir detay vermezken, soruya “ara sıra” yanıtını veren 4 kişinin hiçbiri mecra ile ilgili bir bilgi sunmamıştır. Bu doğrultuda öğrencilerin bilgi

kaynağı olarak televizyon yerine sosyal medya ile akademik çalışmaları ön planda tuttuklarını söylemek mümkündür.

Bu sayısal verilerin yanı sıra, soru kapsamında edinilen yanıtların bazıları da ayrıca dikkat çekicidir. Örneğin **Katılımcı 8**, YouTube ve Instagram üzerinden bazı programları ve kişileri takip ettiğini belirtmiş ve okuduğu bölüm nedeniyle kendisini geliştirmek için bunları takip ederek bilgilendiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde **Katılımcı 10** da bu tür programları televizyondan ziyade internetten takip ettiğini belirtmiş ve takip sebebi olarak, *“hem kendi sağlığımla ilgili yeni bilgiler edinebilmek, hem de mesleğimle ilgili değişimleri takip edebilmek”* ifadesini kullanmıştır. **Katılımcı 16**, sadece alanında uzmanlaşmış kişileri sosyal medya üzerinden takip ettiğini vurgulamıştır. **Katılımcı 13** bu tür programları takip etmediğini ancak beslenme ve diyet gibi konularda bilgilenmek için akademisyenlerin ve uzmanların makalelerinden faydalandığını ifade etmiştir. **Katılımcı 11** ise, eğer beslenme uzmanı biri konuşuyorsa sağlık programlarını takip ettiğini belirtmiş ve diğer katılımcılar gibi mesleği nedeniyle daha çok bilgi sahibi olmak ve bir şeyler öğrenmek için bu programları takip ettiğini aktarmıştır.

Çalışmada, katılımcılara izletilen bölümde dikkatlerini çeken öğelerin olup olmadığı da sorulmuş ve katılımcıların ilgisini çeken konular belirlenmeye çalışılmıştır. Soruya verilen yanıtlar ise çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Buna göre izledikleri programda katılımcıların en çok dikkatini çeken unsurlar şu şekildedir:

- Farklı uzmanlık alanına sahip kişiler tarafından beslenme önerileri verilmesi
- Uzmanların açıklamalarına sunucunun müdahalesi
- Bilimsel terminoloji kullanılması
- Ürün ya da kitap gibi şeylerin tanıtımının yapılması
- Uzmanlar arasında fikir birliği olmaması
- Dolaylı reklamların yapılması
- Gıda maddelerinin olumlu etkilerine değinilip yan etkilerden bahsedilmemesi
- Uzmanların bazı önerileri uygulamalı olarak göstermesi

Bu kategoriler incelendiğinde, sağlık programlarına ilişkin getirilebilecek bütün eleştirilerin neredeyse tamamını kapsadığı görülmektedir. Uzmanlık bilgisi dışındaki konularla ilgili konularda yorum yapılması, medyada sıkça karşılaşılan sorunlar arasındadır. Sağlık programlarında da buna benzer bir sorunun olduğunu ve katılımcıların bu sorunun farkında olduklarını tespit etmek gerekir. Sunucunun izlenme kaygısıyla hareket etmesi ise diğer bir sorun olarak gözlemlenmiştir.

Programda doğrudan veya dolaylı reklam yapıldığının katılımcılar tarafından belirtilmesi, kamu hizmeti olarak sunulan sağlık programlarına ilişkin eleştirel bir yaklaşım sergilendiğini gösterir. Yine tanıtımı yapılan pek çok ürünün ya da sunulan önerinin yan etkilerinden bahsedilmemesi katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcıların bu türden eleştirel yaklaşımları, medyada kurulan gerçeklikle katılımcıların kendi gerçeklikleri arasında farklılıklar olduğu anlamına gelmektedir. Bu, medya aracılığıyla kamuoyuna aktarılan bilgiler ile doğrudan sağlık eğitimi almış bireylerin, bilgi ve gerçeklik düzeylerinde anlamlı bir farkın olduğu anlamına da gelir.

5.2.Sağlık Programlarına İlişkin Genel Görüşler

Araştırma katılanların sağlığı konu edinen programlara bakış açılarının ne olduğu, araştırmanın temel sorunsallarından biridir. Elde edilen veriler kapsamında bu tür programlara ilişkin farklı bakış açılarının olduğu görülmüştür. Katılımcıların bir kısmı sağlık programlarına karşı olumsuz bir tutuma sahipken, bir kısmı programlara ilişkin olumlu görüşler aktarmıştır. Bazı katılımcılar ise programların hem olumlu hem de olumsuz taraflarına değinmiştir. Niceliksel olarak elde edilen veriler incelendiğinde ise, olumsuz bakış açısına sahip olanların daha çok olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların %46,7'si, sağlık programlarının olumsuz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak sayısal veriler incelendiğinde programa ilişkin olumsuz görüşler (%46,7) ile olumlu görüşler (%31,1) arasında çok büyük bir fark olmadığı da dikkat çekmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Sağlık Programlarına İlişkin Genel Görüşleri

Programa ilişkin görüşler	Sayı (N)	Yüzde (%)
Olumlu	14	31,1
Olumsuz	21	46,7
Hem olumlu hem olumsuz	8	17,8
Cevap yok/belirtilmemiş	2	4,4
Total	45	100,0

Ek olarak, iki farklı bölümün öğrencilerine yöneltilen soru formlarında, bölüm bazında bir ayrışma olup olmadığına da bakmak gerekir. Aşağıda yer alan tablo, bölümlere göre görüş farklılıklarını açık bir biçimde göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Sağlık Programlarına İlişkin Genel Görüşlerin Bölümlere Göre Dağılımı

		Bölüm	
		Beslenme ve Diyetetik	Hemşirelik
Sağlık Programlarına ilişkin Görüşler	Olumlu	4 %20,0	10 %40,0
	Olumsuz	12 %60,0	9 %36,0
	Hem olumlu hem olumsuz	3 %15,0	5 %20,0
	Cevap yok/ Belirtilmemiş	1 %5,0	1 %4,0
Total		20 %100,0	25 %100,0

Tablo 2'de görülebileceği gibi, Hemşirelik bölümü öğrencilerinden sağlık programlarına olumlu yaklaşanların sayısı (n:10), Beslenme bölümü öğrencilerinden olumlu görüşe sahip olanların sayısından (n:4) daha fazladır. Beslenme bölümü katılımcılarının programlara yönelik olumsuz bir tutuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Beslenme bölümü öğrencilerinden olumsuz görüşe sahip olanlar ile olumlu görüşe sahip olanlar arasında önemli bir fark olduğu da dikkat çekmektedir. Beslenme bölümü öğrencilerinin %60'ı olumsuz görüş bildirmişken sadece %20'si programlara olumlu yaklaşmıştır. Programı hem olumlu hem de olumsuz yönden değerlendiren katılımcıların ise her iki bölümde de yakın bir dağılıma sahip olduğu ve yine her iki bölümden birer kişinin konuyla ilgili görüş bildirmediği (cevap yok-belirtilmemiş) anlaşılmaktadır.

Öte yandan katılımcılar, programlara ilişkin görüşlerini aktarırken önemli ifadelere yer vermişlerdir. Bu kapsamda dikkat çeken ifadelerden bazıları şu şekildedir:

Olumsuz Görüşler:

Katılımcı 6: “Bazı durumlarda insanları doğru beslenmeye, doğru alışkanlık kazandırmaya sevk etse de aslında uygun bulmuyorum. Çünkü bu şekilde de herkes kendine doktor oluyor. Konu hakkında kısmen bilgisi olsa dahi, her şeyi bildiklerini düşünüyorlar ve doğru bilgileri aktarmak zorlaşıyor.”

Katılımcı 7: “Bu tür programların ilgili uzman kişilerce yapıldığını düşünmüyorum. Örneğin zayıflama konusunda diyetisyenden bilgi alınması gerekirken, doktorlardan ya da daha önce zayıflamış kişilerden bilgi alınıyor ve diyetlerde genelleme yapılıyor. Diyet kişiye özeldir ve diyetisyenlerden tarafından yazılır. Yapıcı ve öğretici yanlarının olduğunu düşünmüyorum. Tam tersi farklı görüşleri insanlara sunarak sağlık konusunda kargaşa çıkarmaktan başka bir işe yaramadığını düşünmüyorum.”

Katılımcı 16: “...doğru bilgiler verildiğini düşünmüyorum, genelleyici olduğunu düşünüyorum, çok basit bir dille ve kişinin kendine özgü doğrularının anlatıldığını düşünüyorum.”

Katılımcı 40: “Pek doğru bulmuyorum. İzleyici kitlesi burada söylenen, önerilen pek çok konuyu sadece orada söylendiği kadarıyla biliyor ve bununla alakalı etraflı bir bilgi edinmiyor. Her ne kadar uzman kişiler konuk ediliyor olsa da işin mutlaka bir reklam boyutu olduğunu düşünüyorum. Fakat farkındalık yarattığı noktalar da olmuyor değil.”

Olumlu Görüşler:

Katılımcı 8: “Bilmediğimiz konular hakkında bilgi sahibi oluyor ve o konular hakkında araştırmalar yapıp, fikirlerimizi geliştiriyoruz. Veya yanlış bildiğimiz konuların doğrularını öğreniyoruz.”

Katılımcı 12: “...bu programlarda eğer gerçekten bilimsel verilere dayanılarak bilgiler aktarılsa çok yararlı olacağını düşünüyorum.”

Katılımcı 34: “Bu tarz programlar ev hanımları için bence gayet iyi programlar, hem onların vakit geçirirken güzel bilgiler almalarına yardımcı.”

Katılımcı 35: “Hem bana hem de topluma faydası olduğu kanaatindeyim. Toplumu sağlık yönünden bilinçlendirdiğini düşünüyorum.”

Katılımcı 44: “Bence bu tür programlar doğru olduğu sürece halka ve sağlıkçılara faydalıdır. Çünkü bir ülkenin sağlık düzeyi arttıkça diğer alanlara yönelmesi ve farklı alanlarda ilerlemesi olanaklıdır.”

Hem Olumlu Hem de Olumsuz Görüş Sahip Olanlar:

Katılımcı 3: “Bu tür programlarda verilen bilgilerin, aldatıcı ve reklam amaçlı olmadığı sürece, ufak rahatsızlıklar için sağlık kuruluşuna başvurma gereği görmeyen insanlar için yararlı olabileceği düşüncesindeyim. Ama ülkemizde yayınlanan bu programların, bahsettiğim nitelikte olmadığı kanaatindeyim.”

Katılımcı 10, “...hem yararlı hem de zararlı olduğunu düşünüyorum. Ev işleri, güzellik, diyet, spor gibi konularda doğru ve yararlı bilgiler vermek biz izleyicileri mutlu edecektir. Fakat bu tür konularda artık yetkisiz, bilgi anlamında zayıf insanlar da konuşabildiğinden zararlı hale dönüşebilir.”

Katılımcı 36: “Ben bu tür programların faydasının yanında biraz da zararı olduğunu düşünüyorum. Çünkü her programda her düşünür farklı bir şey söylüyor. İster istemez insanın kafası karışıyor. Faydalı olduğunu düşündüğüm yer ise, insanların bilinçli olmasının amaçlanması, sağlıklı ve kaliteli yaşamın aşılana çalınmaya çalışılması.”

5.3.Beslenme/Diyet ve Medya İlişkisi

Çalışmanın temel sorunlarından biri de medya ile sağlık ilişkisinin nasıl biçimlendiğinin ortaya konulmasıdır. Sağlık programlarında, daha çok beslenme ve diyet konularına ağırlık verildiğine daha önce de değinilmiştir. Bu durumda popüler

bir konu olan beden, “daha güzel, daha zayıf, daha kaslı, daha estetik” gibi görselliğe yönelik isteklerle kodlanmakta ve bu kodlar yeni beden kodları olarak medya aracılığıyla kamuoyunu sunulmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında ve araştırmanın temel soru cümleleri kapsamında katılımcıların, sağlık ve medya ilişkisi ile beslenme/diyet ve medya ilişkisine dair düşüncelerine başvurulmuştur. Görüşme yapılanların bir kısmının öğrenim alanlarının beslenme ve diyet olması, bu konuya ilişkin bakış açılarının ortaya konulmasını daha da anlamlı kılmaktadır. Bu anlamda görüşme verilerini katılımcıların bölümlerine göre sınıflandırmak bakış açılarını görmek açısından faydalı olabilmektedir.

Beslenme ve Diyetetik bölümü öğrencilerinin beslenme/diyet ve medya ilişkisine bakışları:

Katılımcı 2: “Beslenme-diyet konusunun böyle medyada duyulan bilgilerle mümkün olmadığını düşünüyorum. Çünkü bir uzmanın dediği ile başka bir uzmanın düşüncesi çoğu zaman tutmuyor ve herkesin dediğini uygulamaya çalışırsak daha dengesiz bir beslenme gerçekleştirmiş oluruz.”

Katılımcı 6: “Her insan her yönüyle birbirinden farklıdır. Aynı bilgileri, tedavi yöntemlerini herkesin kullanması mümkün değildir. Medyanın bu tarz tek tip beslenme-diyet görüşlerini uygun bulmuyorum.”

Katılımcı 7: “Beslenme ve diyet konuları kesinlikle medyatik değildir. Diyet de bir ilaç gibi, kan değerlerine bakılarak kişiye özel yazılır. Medyadaki tek tip diyetler her bireye uygunluk sağlamaz. Ben uzmanların eğitici amaçla medyada olduklarını düşünmüyorum, daha çok reklam amaçlı medyada bulduklarını düşünüyorum.”

Katılımcı 8: “...Beslenme ve diyet konusu kişiseldir fakat medya halka seslendiği için çok doğru bilgilenmiyor insanlar ve kendi metabolizmalarına uygun olmayan yöntemleri deneyip, işe yaramayınca mutsuz oluyorlar.”

Katılımcı 10: “Kesinlikle medyatik ve popüler konular haline geldiler... İnsanlar beslenme diyet konularını tamamen medya üzerinden takip eder hale geldiler. Bu çok da doğru olmasa da böyle maalesef.”

Katılımcı 13: “Doğru amaçlarla yapılan programlarda verilen doğru bilgilerde, özellikle medya gibi çok geniş bir mecrada yapıldığında, insanların sağlığı ya da hastane veya kliniklere gitme imkanı olmayanlar için iyi olabilir. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki, her insanın fizyolojisi farklıdır. Bu yüzden medyadan geneli ele alarak verilen tavsiyeler, özel durumları olan insanlar için ciddi sorunlara yol açabilir. Bu yüzden her insan tahlilleri sonucunda, gerekli beslenme veya diyet programı alanında uzman birinden birebir görüşmelerle almalıdır. Çünkü bir diyet programı her insana uymayabilir.”

Yukarıda yer alan ifadelerin ışığında da görülebileceği gibi, Beslenme ve Diyetetik bölümünden katılımcılar, medya ve beslenme/diyet ilişkisine dair olumsuz ve eleştirel bir bakış açısına sahiptirler. Genel ifadelerden de anlaşılacağı gibi beslenme ve diyetin kişiye özel olduğu, herkese uygun tek bir beslenme tarzı olmadığı, bazı önerilerin yan etkiler yaratabileceği ya da başarısızlıkla sonuçlanabileceği, herkesin beslenme konusunda öneri vermesinin doğru olmadığı gibi noktalara odaklanan açıklamalar, programlara yönelik olumsuz tutumun sebepleri niteliğindedir. **Katılımcı 3'**ün de belirttiği gibi medyanın kamuoyu için ulaşılması kolay bir iletişim aracı olması ile diyet ve beslenme konularının yüksek reyting getiren konular olması, medyanın bu konuları sıkça ele almasını açıklamaktadır.

Hemşirelik bölümü öğrencilerinin beslenme/diyet ve medya ilişkisine bakışları:

Katılımcı 23: “İnsanın zayıf noktaları, sağlık, kilo vs. olduğu için bu tür programlar çok tercih ediliyor...”

Katılımcı 30: “İnsanlar sağlıklı yaşamayı istedikleri için tüm söylenenlere kolayca inanıyorlar. Bu tür programlar da beslenme ağırlıklı ancak zihin karıştırıcı bilgiler veriliyor.”

Katılımcı 34: “Beslenme şeklini insanlara açıklamaları güzel bir şey ki bu tarz programlar olmalıdır. Ama diyet önermeleri yanlıştır. Çünkü her insanın bambaşka yapısı beslenme şekilleri vardır, bir diyeti herkes uygulayamaz. Bunun için baş başa bir diyetisyenle görüşülmeli.”

Katılımcı 40: “...sonuçta sağlıkta hastalık değil hasta vardır. Her besinin, her diyetin, her uygulamanın her insandaki sonucunun aynı olduğunu söyleyemeyiz. Bunu uzman olduğunu söyleyen insanların sunması gerçekten gülünç geliyor bana. Her birey farklı genetik yapı ile dünyaya gelir örneğin. Her uygulama her bireyde farklı etki gösterir.”

Yukarıda yer alan ifadelerden de anlaşılacağı gibi, beslenme/diyet ve medya ilişkisine ilişkin Hemşirelik alanından katılımcıların da odaklandıkları noktalar, beslenme ve diyetetik öğrencileri ile paralellik göstermektedir. Bu ifadelerde de diyetin kişiye özel olması gerektiği vurgulanmış, zayıflığın, beden görüntüsünün ve sağlık konularının insanların zayıf noktaları olduğu belirtilmiş, her uygulamanın herkesi aynı sonuca götürmeyeceği açıklanmış ve tüm bunlar sağlığın popüler hale gelmesi ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Bu tür programların beden standartlarına ilişkin gerçekliği inşa ettiği ve bireylerin beden algısı üzerinde etkili olduğu düşünülürken **Katılımcı 42**'nin de belirttiği gibi, bu tür programların “*manipüle etme*” gücünü de unutmamak gerekmektedir.

5.4. Programda Aktarılan Bilgilerin, Hastalar ve Bireyler Üzerindeki Potansiyel Etkilerine İlişkin Görüşler

Medyanın izleyiciler üzerindeki etkisi her dönem önemli tartışma konularından biri olmuştur. Konuya ilişkin geniş kapsamlı bir literatür olmakla birlikte medyanın kamuoyunu etkilediği genel kabul gören bir söylemdir. Özellikle kamuoyunu ve bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren pek çok konu açısından bu etkinin daha yüksek olduğu varsayılabilir. Sağlık gibi bireylerin hayatlarını doğrudan ilgilendiren meseleler daha çok ilgi çekerken, bu konuya ilişkin medya mesajlarının da giderek arttığı görülmektedir. Bu doğrultuda medyadan aktarılan her türlü sağlık bilgisinin bireyler açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Edinilen sağlık bilgisinin izleyici açısından en önemli sonucu, edindiği bilgiyi ya da öneriyi, kendi sağlık durumuna uygun olduğunu bilip bilmeksizin uygulamasıdır. Her kişinin bedeninin, ihtiyaçlarının, sağlık ve hastalık geçmişlerinin farklı olduğu dikkate alındığında, medya mesajlarının birey açısından uygunluğu sorgulanmaya açıktır. Bu açıklamalar ışığında öğrencilerin bu konudaki görüşleri önem arz etmektedir. Bir yandan sağlık bilgisinin kaynağı olan bir yandan bireyler ile doğrudan iletişim halinde olan bir yandan da izleyici olarak medya mesajlarıyla iç içe olan öğrencilerin bu konuda görüşleri araştırmanın temel sorunsallarından bir diğeridir. Görüşmeye katılanların, programlardan aktarılan bilgilerin izleyiciler üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda verilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Sağlık Programlarının İzleyiciler Üzerindeki Etkileri

Programın izleyiciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi	Sayı (N)	Yüzde (%)
Olumlu	7	15,6
Olumsuz	16	35,6
Hem olumlu hem olumsuz	15	33,3
Cevap yok/belirtilmemiş	7	15,6
Total	45	100,0

Tablo 3’de de görülebildiği gibi programların izleyiciler üzerindeki etkileri genel olarak olumsuz değerlendirilmekle birlikte (%35,6), bazı durumlarda; izleyicinin bilgi ve okuryazarlık düzeyi, analiz yeteneği ve eğitim düzeyine göre olumlu ya da olumsuz etkilerinin olabileceği cevabı da verilmiştir. Buna göre görüşmeye katılanlardan 15’i (%33,3), etkinin kişiye göre değişebileceğine işaret ederken bu sayı, programların olumsuz etkilerine dikkat çekenler ile hemen hemen eşittir.

Genel olarak katılımcılar; eğer izleyicinin bilgi düzeyi düşük ise, etki düzeyinin yüksek olabileceğini vurgulamışlardır. **Katılımcı 6**, konu hakkında bilgisi olmayanların oldukça etkilendiklerini vurgularken **Katılımcı 18**, eğitim düzeyine işaret etmiş ve “*eğitim düzeyi düştükçe inandırıcılık artıyor*” demiştir. Buna ek olarak programların etki düzeyi, bireyin yaşadığı sorun ile de doğru orantılı olarak değerlendirilmiştir. **Katılımcı 20**’nin de belirttiği gibi; “*Dert doğal olarak insanı çare aramaya iter*” ve programlar bireylere umut aşılamaktadır.

Katılımcı 29 benzer bir bakış açısı ile “*insanlar bu bilgiler doğrultusunda bütün sorunlarının düzeleceğini sanıp büyük beklentiler içine giriyor.*” demiştir. Bu açıklamaların yanı sıra, medyanın etkisine de vurgu yapan **Katılımcı 10**, “*Medya, insanlar üzerindeki etkisi fazla olan bir platform. İnsanların bu bilgileri ciddiye alıp uygulayacağını da düşünüyorum.*” ifadelerini kullanmıştır. **Katılımcı 2** ise, bireylerin televizyondan izledikleri bilgileri kendileri için uygulayabildiklerini ve bu nedenle bazı durumlarda hastaneye bile gitmeyi gereksiz gördüklerini söylemiştir.

Programların izleyiciler üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri, öğrencilerin bölümleri açısından da değerlendirmek anlamlı olacaktır. Araştırma bulgularına göre programların olumlu ya da olumsuz olduğuna ilişkin görüşlerde, Beslenme bölümü öğrencileri ile Hemşirelik bölümü öğrencileri arasında dikkat çeken bir fark göze çarpmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: Programın İzleyiciler Üzerindeki Etkilerinin Bölümlere Göre Dağılımları

		Bölüm	
		Beslenme ve Diyetetik	Hemşirelik
Sağlık programlarının izleyiciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi	Olumlu	0	7
		%0,0	%28,0
	Olumsuz	9	7
		%45,0	%28,0
	Hem olumlu hem olumsuz	9	6
		%45,0	%24,0
	Cevap yok/ Belirtilmemiş	2	5
		%10,0	%20,0
Total		20	25
		%100,0	%100,0

Hemşirelik bölümünün cevap dağılımlarına bakıldığında, her kategorideki dağılımın eşit ya da yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Tablo 4’de dikkat çeken bir diğer unsur, programın etkilerini olumlu olarak değerlendirenlerin tamamının Hemşirelik bölümünden olmasıdır. Buna göre program etkilerini olumlu gören 7 kişi Hemşirelik bölümü öğrencisiyken, Beslenme ve Diyetetik bölümünde hiç kimse olumlu görüş bildirmemiştir. Ortaya çıkan bu fark, programlarda yoğunlukla beslenme ve diyet konularının ele alınmasından kaynaklanabilir. **Katılımcı 6**, programlardan edindikleri bilgiler nedeniyle herkesin kendi doktoru olduğunu söylemiş ve her şeyi

bilerek uzman karşısına gelen bireylerin düşüncelerini değiştirmenin, doğru bilgi aktarmanın zorluğuna işaret etmiştir.

Bu açıklamadan yola çıkarak, medyada çok sayıda beslenme bilgisinin olmasının, beslenme uzmanların işlerini zorlaştırabildiği söylenebilir. Doğru ya da yanlış, kendisine uygun ya da değil pek çok bilgi ile uzmanın karşısına gelen hastanın yönlendirilmesi ve tedavisi daha zor bir sürece neden olabilmektedir.

Öte yandan Beslenme ve Diyetetik bölümü öğrencileri arasından programları hem olumsuz değerlendiren hem de olumlu-olumsuz olarak değerlendirenlerin sayısı eşittir. Bu durum ise daha önce de açıklandığı gibi izleyicinin bilgi düzeyi ile orantılı olarak açıklanmaktadır. Açıklandığı gibi programların bireyler üzerindeki en önemli etkileri, bireyin kendi sağlık durumuna uygun olup olmadığını bilmeksizin bir öneriyi uygulaması sonucunda karşımıza çıkabilmektedir. Bu doğrultuda öğrencilere, bireylerin edindikleri bilgileri kendileri üzerinde uygulama olasılıklarına ilişkin görüşleri de sorulmuştur. Bu soru kapsamında 45 katılımcının 39'u (%86,7), programda yer verilen önerilerin uygulanmasının mümkün olduğunu söylemiştir. Yalnızca iki kişi bu soruya mümkün değil diyerek cevap verirken üç kişi "kararsız" kalmış, bir kişi ise yanıt vermemiştir (Tablo 5).

Tablo 5: Sağlık Programlarında Edinilen Bilgilerin İzleyici Tarafından Uygulanma Olasılığı

Programdan edinilen bilgilerin izleyiciler tarafından uygulanma olasılığı	Sayı (N)	Yüzde (%)
Mümkün	39	86,7
Mümkün değil	2	4,4
Cevap yok	1	2,2
Kararsız	3	6,7
Total	45	100,0

Bu veriler ışığında programlardan edinilen bilgilerin ya da önerilerin, izleyicinin kendi sağlığı için uygulamasının yüksek bir olasılık olduğu varsayımı öğrenciler tarafından da desteklenmiştir. Programların izleyici üzerinde yüksek etkiye sahip olduğu varsayımı da böylece dolaylı olarak desteklenmiş olmaktadır. Verilen tüm bu sayısal dağılımların yanı sıra katılımcıların konuyla ilgili ifadeleri de ayrıca dikkat çekmektedir.

Programların izleyiciler üzerindeki etkilerine ilişkin görüşler:

Katılımcı 1: "Hastalara sabit fikirlilik empoze ettikleri için tedaviyi kabul etmeme veya yanlış tedaviye sevk etme durumları vardır."

Katılımcı 4: "Bireyler burada gözlemediği genel birkaç bilgiye dayanarak gerekli mercilere gözükmek yerine hastalığı göz ardı ederek kullandığı ürünlerin sonucunda birçok yan etkiyle karşılaşabiliyor. Kendi kendine beslenme yolları uyduruyor."

Katılımcı 6: "Kendi aile içi konuşmalarımda da bunu sık sık görüyorum. Şu programda böyle bir şey duydum bunu uygulamam gerek diyorlar. Yanlış doğruyu bilmeden bu tarz davranışlar gösteriyorlar ve bence ilerisi için tehlikeli durumlar ortaya çıkartabilirler."

Katılımcı 7: "Hastalar ve bireyler genel olarak programa çıkan doktorlara güvenerek hareket ediyorlar. Farklı diyet programları, bitkisel tedaviler uygulayarak bilinçsizce hareket ediyorlar. Bu durum da hastalıklarda ilerlemeler gözüküyor. Programlarda izlenildiği kadar hayatın basit olmadığını düşünüyorum. Sağlık hizmeti veren kurumun da medya değil, hastane olduğunu düşünüyorum."

Katılımcı 11: "Çok yararı dokunabildiği gibi çok ciddi zararları da dokunabilir. Sonuçta her bireyin vücudu farklı şeylere farklı tepkiler verir. Yani buradan öğrenilen şeyleri

kendi diyetisyenine, doktoruna vb. sormadan uygulaması bence doğru değildir. Ama hastalığı için bir çözüm yolu görüp, motive olup, iyileşmeye istekli de olabilir.”

Katılımcı 12: “Verilen bilgiler çok geneldir ve her bireyin kendine özel diyeti olması gerekir. Kefir faydalı diye kanser hastasının da kefir içmesi, hastalığının çok ilerlemesine sebep olacaktır. Bu sebeple bilinçsiz izleyicilerin de olduğunu göz önünde bulundurursak, çok fazla olumsuz sonuçlar doğuracağını düşünüyorum.”

Katılımcı 18: “İnsanlar kendilerini çaresiz görerek her türlü diyeti ve beslenme tarzını deniyorlar. Ancak bu diyetler ve beslenme tarzları herkeste aynı etkiyi gösterecek diye bir kaide yok. Olumsuz sonuçlar da ortaya çıkabilir. Bu yüzden kişiye özel görüşmeler ile Beslenme ve Diyetetik uzmanından alınan bilgiler daha iyi sonuçlar doğurur.”

Katılımcı 24: “Aktarılan bilgiler doğrultusunda, her şeyden ümit bekleyen hastalar bilgiyi kullanmaya başlıyor. Ve bunu hiçbir yan etkiyi bilmeden ve gözetmeden yapıyorlar. Bunlar ne kadar doğru? Her birey için aynı mı?”

Katılımcı 30: “Bireyler bu programda izlediği, duyduğu her bilgiyi doğru zannedip çoğu zaman hastalığı için bir hekime bile başvuruyorlar.”

Katılımcı 33: “İnsanlar, uzmanların güvenilirliğine inanıp, söylenen şeyleri yapmaya başlarlar. Unuttukları şeyler ise her insan vücudu farklıdır ve aynı etkileri göstermez. Bu öneriler onlar için zararlı bile olabilir.”

Katılımcı 36: “Belki de günümüzde gündüz kuşağı programı izleyenler arasında bitkisel kür yapmayan kalmamıştır! Bu tür programlar uzman kişiler tarafından yapıldığında güvenilir.... Hastalıkların nedeni dirençsiz ve zayıf bir vücut. Bu da birçok etkenle birlikte kötü ve dengesiz beslenmeden kaynaklanıyor. Sağlıklı, düzenli, dengeli beslenmeyle birlikte bu sorunların en aza indirgeneceğini düşünüyorum.”

Açıklamalardan da anlaşılabilceği gibi programlardan aktarılan bilgilerin, izleyicinin kişisel sağlığına uygunluğu sorusu ya da herkes için genellenebilir olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir. Öte yandan olumlu bir bakış açısı ile bu tür programların, bir tür bilgi paylaşımı olduğunu da söylemek gerekir. **Katılımcı 34**’ün de belirttiği gibi, izleyiciler edindikleri bilgileri çevrelerindeki insanlarla da paylaşmaktadırlar. Bu durumda programın bir bilgi aktarım aracı olarak işlev görmesinin yanı sıra izleyiciler de bu bilginin yayılması noktasında işlevsel bir role sahiptirler.

5.5. Uzmanların Medyada Yer Almalarına İlişkin Görüşler

Sağlık bilimi öğrencilerine, medyada yer alan uzmanlara ilişkin görüşleri de sorulmuştur. Uzmanın birincil görevinin ne olduğu ve medyanın bu yapı içindeki yeri sorunsalından yola çıkılarak, bu soruya ilişkin cevapların önemli olduğu düşünülmektedir. Elde edilen cevaplara ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, uzmanların medyada yer almasına ilişkin olumlu görüşe sahip olanlar ile durumu hem olumlu hem de olumsuz olmak üzere iki açıdan değerlendirenlerin eşit olduğu dikkat çekmektedir (%31,1). Ek olarak, hekimlerin medyada yer almalarına ilişkin olumsuz görüş bildirenlerin oranının da yakın olduğu dikkat çekmektedir (%26,7). Bu durum bize, görüşler arasında dengeli bir dağılım olduğunu gösterir (Tablo 6).

Tablo 6: Uzmanların Medyada Yer Almalarına İlişkin Görüşler

Uzmanların medyada yer almasına ilişkin görüşler	Sayı (N)	Yüzde (%)
Olumlu	14	31,1
Olumsuz	12	26,7
Hem olumlu hem olumsuz	14	31,1
Cevap yok/belirtilmemiş	5	11,1
Total	45	100,0

Öğrencilerin daha önceki kategorilere ilişkin yanıtları göz önünde bulundurulduğunda, bu kategoriye ilişkin olumlu görüşlerin görece daha çok olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan birtakım cevaplar, uzmanın medyada yer alışı biçimine göre durumu hem olumlu hem de olumsuz açıdan değerlendirme eğilimindedir. Soru kapsamında elde edilen veriler incelendiğinde olumlu görüşlerin daha çok; “medyanın bir bilgi yayma ve edinme aracı olarak değerlendirilmesine, imkanı olmayan bölgelere ya da kişilere medya aracılığıyla bilgi taşınmasına, uzmanın doğru bilgiler aktarmasına veya yanlış bilgileri düzeltmesine” odaklandığı görülür. Bunun aksine olumsuz bakış açıları, “hekimlerin reklam yapmasına, tanıtım aracı olarak medyanın kullanılmasına, çelişkili bilgiler verilmesine ve kamuoyunun anlayamayacağı terimlerin kullanılmasına” işaret etmektedir.

Uzmanların medyada yer almasına ilişkin olumlu görüşler:

Katılımcı 27: “Olumlu değerlendiriyorum. Çünkü çoğumuzun uzman kişilere giderek bilgi alacak zamanı yoktur. Medya araçları sayesinde uzmanlar aynı anda bir sürü insana bilgi verebiliyorlar.”

Katılımcı 35: “Bu çok güzel bir uygulama. Özellikle teknolojinin ve medyanın çok takip edildiği bu çağda, doktorların medyada yer alması iyi ama her insan aynı değil ve aynı gözle bakılamaz...”

Katılımcı 41: “İnsanların bazı konulara dikkat etmesine aracı oluyor. Mesela yediğimiz yiyeceklerin nasıl hazırlanmaları gerektiği konusundaki eksik bilgilerimizi gideriyorlar.”

Katılımcı 43: “Halka ulaşmaları açısından olumlu karşılıyorum. Sonuçta var olan bilgilerini topluma sunmadıkları/yansıtmadıkları zaman bilginin bir önemi kalmaz.”

Uzmanların medyada yer almasına ilişkin olumsuz görüşler:

Katılımcı 2: “Söylediklerinin doğruluk payı olabilir fakat, kendi isimlerini duyurmak amacıyla sağlığın reklam ve reyting için kullanılmasına doğru bakmıyorum.”

Katılımcı 6: “Doğru bulmuyorum. Bu tarz şeyler çoğu tehlikeli hastalığı basitleştiriyor. Uygun tedavi yöntemlerinin bilinmesini engelliyor.”

Katılımcı 7: “Yanlış buluyorum... Uzmanların hastanelerde gelen hastalarını ayrıntılı şekilde değerlendirerek çeşitli tedavilere başlamaları gerektiğini düşünüyorum.”

Katılımcı 17: “Ben faydalı bulmuyorum hastalarla görüşmeden onların yer almadığı tek taraflı tedavi programlarının etkili olmayacağını düşünüyorum.”

Uzmanların medyada yer almasına hem olumlu hem de olumsuz yönden bakanlar:

Katılımcı 8: “Tartışmaya açık bir konu bu. Bazı konularda güzel ve iyi bilgilerle halkı aydınlatıyorlar, bazı konularda da yanlış bilgilerle halkı yanlış yöntemlere yönlendiriyorlar.”

Katılımcı 10: “Hem doğru hem de yanlış buluyorum. Doğru buluyorum çünkü medya insanlara bilgilerimizi daha kolay ulaştırabileceğimiz bir alan. Daha çok insana ulaşmak da daha sağlıklı bireyler olmasını sağlar. Bir yandan da yanlış buluyorum çünkü gerçekten bilgili doktorlar vs. çıkmayabiliyor ve insanları yanlış yönlendirebiliyor. Bunun önüne geçilmeli.”

Katılımcı 18: “...bazı açılardan olumlu buluyorum. Kırsal alanda yaşayan ve sadece hayati meseleler için hastaneye giden insanlar için yararlı. Ancak bu bilgilerin bir kısmını alıp diğer kısmını önemsemeyen insanlar için olumsuz...”

Katılımcı 20: “Genel bilgilerin paylaşılması ve bilgilendirme güzel bir amaç. Ama iş televizyona çıkıp ‘Şu kür ile dertlerinizden kurtulun, şu diyetle zayıflan...’ gibi tariflere gelince, bence bunun olmaması gerek.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, günümüz iletişim çağında medya araçlarını kullanmanın önemi aşikardır ancak burada önemli olan, aracın nasıl ve ne amaçla kullanıldığı kadar aktarılan bilginin niteliğidir. Medyanın gerçeklik üzerindeki etkileri dikkate alındığında, medyayı aracı olarak kullanan ve programlarda bir bilgi

taşıyıcısı işlevine sahip uzmanın, ilettiği mesajın homojen olmayan geniş bir kitleye ulaştığını unutmaması gerektiği düşünülmektedir. Bireylerin edindikleri bilgileri kendi yaşamları için uygulama olasılıkları da göz önünde bulundurulduğunda, sağlık bilgisi gibi kişisel bir bilginin genel hatları ile sunulması gerektiği görüşülen öğrencilerin de özellikle vurguladıkları bir konu olmuştur. Bu kapsamda öznel tavsiyeler yerine genel bilgilerin aktarılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

5.6. Diğer Görüşler

Araştırma kapsamında kategorize edilmiş pek çok görüşün yanı sıra, bu kategoriler dışında da görüşmecilerin aktardıkları kimi önemli ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeleri de sağlık programlarına ve medya ile sağlık ilişkisine bakış açıları kapsamında değerlendirmek ve analiz etmek gerekir. Öncelikli olarak görüşleri, olumlu ya da olumsuz bakış açıları ekseninde özetlemek çalışma açısından açıklayıcı olacaktır. Aşağıda yer alan tabloda, olumlu ve olumsuz görüşlerin hangi noktalara odaklandığı özetlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7: Görüşmelerde Elde Edilen Bulguların Odak Dağılımları

Olumlu	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlığın geliştirilmesi • Pratik bilgiler sunması • Çeşitli sağlık sorunları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ve farkındalık yaratmak • Basit bilgiler ile gereksiz sağlık kurumuna başvurunun önüne geçilmesi • Bilgiye ulaşmayı kolaylaştırması • Bilginin gündelik bir dille aktarılmasına imkan vermesi • İnanırcılık düzeyinin yüksek olması
Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Hastalık ve tedavi ilişkisinde bireyselliğin göz ardı edilmesi • Hastaların tedaviye bakış açılarını etkilemesi • Ticarileşme, reyting kaygısı ve reklam • Çelişkili ve yanıltıcı bilgi aktarımı • Bireylerde kafa karışıklığı ve endişe yaratması • Sağlık uzmanına danışmanın gereksiz olduğu algısı yaratılması • Uzmanın verdiği bilgiyi, medyadan edindiği bilgi aracılığıyla sorgulama durumu • Uzmana duyulan güvenin azalması • Potansiyel yan etkilerin göz ardı edilmesi • Bilgilerin kesin doğrular gibi aktarılması • Uzmanlık alanı ve bilgi aktarımı arasında uyumsuzluk • Bilimsel bilgi sorunu • Bilimsel terminoloji kullanılması

Görüşmeler sonrasında katılımcıların bazı noktalara özellikle vurgu yaptığı dikkat çekmiştir. Pek çok görüşme formunda rastlanan bu görüşlerin ilki sağlık söz konusu olduğunda “bireyselliği ve yan etkilere” yapılan vurgudur. Örneğin, **Katılımcı 11**, bu tür programlar ile “kişiyeye özel” kavramının göz ardı edildiğini belirtmiştir. **Katılımcı 4**; “Bu tür programları güvenilir bulmuyorum çünkü doğru bilgiler bile verilse, bireyin kişisel analizi yapılmadan, vücut deformasyonlarına bakılmadan bu tür diyetlerin yazılması güvenilir değil.” demiş ve “hastalık yoktur, hasta vardır” sözünden hareketle, “Hastalar göz ardı ediliyor, hastalık üzerinden yola çıkılıyor” ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcı 5, “Her hastalık kişilerde aynı etkiyi göstermez. Bu göz ardı ediliyor insanlarda ‘bende bu da vardı, aynısı oldu’ bu etkilerin diyerek verdiklerini uyguluyor, bu durum da yanlış olaylara neden oluyor.” ifadelerini kullanarak, istenmeyen etkilere dikkat çekmiştir. **Katılımcı 15** ise, verilen bilgilerin kişiyeye özel olmadığından dolayı, bazı insanlar için işe yaramayabileceğini hatta bazı hastalıkları daha da kötü hale getirebileceğini vurgulamıştır.

Katılımcı 6, “...Bu tür programları güvenilir bulmuyorum. İnsanları tek tip sağlığa çeviriyor. Bu çok tehlikeli bir durum, her bireyin kendi özgü özellikleri bulunuyor ve bunlar bu tarz programlarda hiçe sayılıyor.” demiş ve “Bu tarz programlar bireyselliği göz ardı ediyor. Hastanın her durumunu gözlemlemek, hastayı bireysel olarak değerlendirmek gerekirken bu programlar hem bunu yapmıyor hem de hastaları yanlış yönlendiriyor.” ifadelerini kullanırken son olarak **Katılımcı 26**, “...Doğrular değişkendir. Her geçen gün gelişen sağlık alanında böyle programlar çokça tartışılmamalı. Herkes kendine tanı koymaya çalışıyor.” ifadelerini kullanarak ve sağlık alanında tek bir doğru olmadığına ve her geçen gün bilgilere yeni bilgiler eklendiğine dikkat çekmiştir.

Öğrencilerin verdikleri cevaplarda dikkat çeken ikinci bir unsur ise, programlarda “ele alınan konulara” ilişkindir. Örneğin **Katılımcı 7**, bu tür programlar ile imajların ve zayıflığın promosyonu yapıldığını vurgulamıştır. **Katılımcı 40**, bu tarz programlarda dikkatin, sağlıklı bir yaşamdan çok hoş görüntü ya da fit vücut üzerine çekilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Bu nedenle insanların sağlıklarından daha çok görüntüleri ile ilgilendiklerini söylemiştir.

Katılımcı 8, bu tür programlarda daha farklı konuların işlenmesi gerektiğine dikkat çekerek, örneğin “sigaranın zararları” gibi daha genel konulara yönelmenin daha doğru olduğunu ifade etmiştir. **Katılımcı 12**, “sağlığın medyaya alet edildiğini düşünüyorum.” ifadelerini kullanmış ve “Sağlığın medyanın elinde olmasının da çok yanlış olduğunu ve bir an evvel bu yanıştan dönülmezse kötü sonuçlar doğuracağına inanıyorum.” diye eklemiştir. **Katılımcı 18** ise, hastalık hastası insanlara dikkat çekmiştir ve yine kişiselliğe vurgu yapmıştır. Aynı zamanda katılımcı, “Beslenme ve diyet uygulamaları pazarlanacak bir şey değildir. İhtiyaçtır ve kişiye özel olmalıdır. Reytinq için insanlara her türlü bilgi, düzensiz ve umursamaz şekilde verilmemeli” ifadelerini kullanarak bu tür programlarda uzmanların kendi kitap ya da eserlerini tanıtımalarının doğru olmadığını açıklamıştır.

Üçüncü ve son olarak dikkat çeken başka bir unsur, programlara katılanların uzmanlık alanlarına ilişkindir. Çok sayıda öğrenci, uzmanların programlarda reklam amacıyla yer aldığına vurgu yaparken, uzmanın kendi uzmanlığına ilişkin açıklamalarda bulunmasının önemine de değinmiştir. **Katılımcı 9**, “Herkes diyetisyen olamaz. Bunun için eğitim almak gerekiyor. Medyada kendini diyetisyen zannedenler kaldırılmalı. İşin ehli olanlar konuşmalı... Aile hekimi gibi aile diyetisyeni de olabilir.” cümleleriyle, bahsi geçen duruma bir de öneri getirmiştir. Sağlık programlarına ilişkin genel olarak daha olumlu bir bakış açısına sahip **Katılımcı 41** ise, bu tür programlara ilişkin önemli bir soruna da dikkat çekerek, “Günümüzde artık hastalık hastası olmaya başladık. Hastalığın kişiye özgülüğü göz ardı ediliyor.” demiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Medyanın ideolojik söylemlerin ötesinde bireylerin gerçeklikleri üzerindeki etkisi, sağlık alanında da kendini göstermektedir. Bu doğrultuda sağlığın kapsamı kadar, neyin sağlık ekseninde değerlendirileceği önünde bir inşa sürecinin aktörü olan medya, olumlu işlevleri kadar olumsuz etkilere de sahip olabilmektedir. Özellikle sağlık bilgisinin kişiye özel tanı, teşhis ve tedavi gerektirmesi, bilimsel bir kaynağa dayandırılması durumu ile uzmanlık gerektiren bir alan olmasından kaynaklanan pek çok tartışma başlığı bulunmaktadır. Bu kapsamda medya ve sağlık ilişkisini anlamlandırırken sağlık bilimi öğrencilerinin bu süreçte önemli bir

işlevi bulunmaktadır. Öğrencilerin bu ilişkiye bakış açılarının ortaya konulmasını amaçlayan çalışma kapsamında pek çok önemli sonuca erişildiği düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular ışığında sağlık bilimleri öğrencilerinin genel olarak televizyon sağlık programlarını takip düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmış ve öğrencilerin bilgi kaynağı olarak sosyal medyayı ya da akademik çalışmaları tercih ettiği görülmüştür. Televizyonda yer alan sağlık programlarına bakış açılarının ise genel olarak olumsuz olduğu anlaşılmıştır. Ancak ortaya çıkan bulgular, bölümlere göre bu bakışın değişebileceğini göstermektedir. Özellikle beslenme öğrencilerinin, hemşirelik öğrencilerine göre daha olumsuz bir yaklaşım sergilemeleri bu yargıyı güçlendirmiştir. Bu durumun ise, uzmanın çalışma alanından dolayı deneyimlemiş olduğu olaylar ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Beslenme konularının medyada çokça yer alması, uzmanların bu durumla ilgili sorun yaşamalarına neden olabilmekte, danışan ya da hastayla iletişimi zorlaştırabilmektedir. Ek olarak beslenme konusunun farklı uzmanlık alanlarına sahip kişiler tarafından da ele alınan bir konu olması, beslenme ve diyetetik öğrencilerinin duruma karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirmeleri yönündeki önemli sebeplerden biri olarak da görülebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler programlarda bireyselliğin dikkate alınmadığı, reklam amacının yüksek olduğu, yan etkilerin göz ardı edildiği, sağlığın popüler bir konu haline getirilerek nesneleştirildiği yönündedir. Pek çok öğrenci görüşü bu noktalara işaret ederken bu açıklamalar, sağlığın tecimselleştirilmesi açısından medyanın rolüne de ışık tutulmaktadır.

Medyanın kişiler üzerindeki etkileri pek çok açıdan tartışılırken sağlık söz konusu olduğunda bu etkinin yüksek olduğu, öğrencilerin ortak görüşüdür. Bu etkinin nasıl olacağına (olumlu-olumsuz) ilişkin görüşlerin ise yakın bir dağılıma sahip olduğu dikkat çekmiştir. Öte yandan elde edilen veriler, yine beslenme öğrencilerinin konuya daha dikkatli yaklaştıklarını göstermektedir. Hiçbir beslenme öğrencisi medyanın izleyici üzerinde doğrudan olumlu bir etkisi olduğunu söylememiş, ancak bilgi ve farkındalık düzeyi ile etkilerin olumlu olabileceğine dair eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Medyanın etkileri üzerine ilişkin değerlendirmeler, bireylerin edindikleri bilgileri kendileri için deneme olasılıklarının yüksekliği ile de ilişkilidir. Öğrencilerin çoğu, bireylerin edindikleri bilgileri deneme olasılıklarının yüksek olduğuna dair cevaplar vermişlerdir. Bu durum açık bir biçimde medyanın etkisine dair bir veri olarak değerlendirilebilirken, medyanın bireylerin gerçeklik inşaları üzerinde de etkili olduğunun kanıtıdır. Bu doğrultuda medyanın sağlığı; beden, güzellik ve estetik odağına taşıyarak daha nesnel ve metalaşmış bir perspektiften değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Uzmanların medyada yer alması ise ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte genel eğilim, bu sürecin bir reklam ve pazarlama aracına dönüştürülmeden, medyanın bilgi aktarım rolünün bilimsel ve objektif bir biçimde kullanılarak gerçekleştirilmesi yönündedir. Günümüzde medyanın etkilerini yadsımak mümkün olmadığından, bu araçların kullanım amaçları önem kazanmıştır. Sonuç olarak, öğrenci görüşlerinin desteklediği gibi, medyanın sağlık alanındaki bireysel algıların ve gerçekliklerin inşasında önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür.

Notlar

¹ Araştırmanın gerçekleştirildiği Mart 2017 tarihinde bir ay boyunca izlenen bölümlerden, belirli sahneler katılımcılara izletilmiş ve görüşleri alınmıştır. <https://www.tv8.com.tr/rejting-sonuclari> sitesinden elde edilen veriler doğrultusunda kadın/sağlık ile magazin programları arasında en çok izlenen program "Zahide Yetiş'le" olmuştur. Bu nedenle program araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir.

Kaynaklar

- Bozkanat, E. (2018). Kitle-Kişisel İletişim ile Sağlık Bilgisi Arama: Bir Facebook Grubu Örneği, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 46, Bahar 2018: 291-305.
- Bozkurt Avcı, İ. ve Sönmez, M.F. (2013). Sağlık İletişimi Bağlamında Bireylerin Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Alışkanlıkları ve Motivasyonları: Elazığ Örneği, *E-Gifder*, Cilt: 2, Sayı: 2, Eylül: 119-138.
- Bulduklu, Y. (2010). Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programları ve İzleyicileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24: 75-85.
- Burzyńska, J., Binkowska-Bury, M. ve Januszewics P., (2015). Television as a source of information of health and illness-review of benefits and problems, *Prog Health Sci*, Vol 5, No 2, 174-184.
- Can, A. B., Sönmez, E., Özer, F., Ayva, G., Bacı, H., Kaya, H. E., Uyan, O., Ulusoy, G., Öğütçü, N. ve Aslan, D. (2014). Sağlık Arama Davranışı Olarak İnternet Kullanımını İnceleyen Bir Araştırma, *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 36: 486-494.
- Camargo, H.M. (1992). The Ideological Dimension of Media Messages, Stuart Hall ve diğerleri (Ed.). *Culture, Media, Language*, London: Routledge.
- Çınarlı, İ. (2008). *Sağlık İletişimi ve Medya*, Ankara: Nobel.
- Dursun, Ç. (2004). Haberde 'Gerçekliğin İnşa Edilmesi' Ne Demektir. Ç. Dursun (der.) *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*, (s.37-65), Ankara: Elips Kitap.
- Etiler, N. ve Zengin, Ü. (2015). Televizyon kanallarındaki gündüz programlarında kadın sağlığı ve toplumsal cinsiyete bakışın değerlendirilmesi, *Turk J Public Health*, 13 (2): 137-146.
- Gray, N.J., Klein, D. J., Noyce, R.P., Sesselberg, S.T. ve Cantrill, A.J., (2005). Health information-seeking behaviour in adolescence: the place of the internet, *Social Science & Medicine*, Vol. 60, Issue 7, April, 1467-1478.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M.B. ve Taşgın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, Ankara: Seçkin
- Hall, S. (1999a). İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü. Mehmet Küçük (der. ve çev.), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ankara: Ark Yayınları.
- Hall, S. (1999b). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki. Mehmet Küçük (der. ve çev.), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ankara: Ark Yayınları.
- Hall, S. (2003). Kodlama ve Kodaçım. *Söylem ve İdeoloji*, B. Çoban ve Z. Özarıslan (haz.), İstanbul: Su Yayınları.
- Houge, Marie-Claire B., Doran, E. ve Henry, A.D. (2012). A Prompt to the Web: The Media and Health Information Seeking Behaviour, *PLoS One*, Vol. 7, Issue 4, April, e34314, 1-6.

- Kaya, Ş.Ş. (2011). Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Güz, 117-150.
- Khoo, K., Bolt, P., Babl, F.E., Jury, S. ve Goldman, D.R. (2008). Health information seeking by parents in the Internet age, *Journal of Paediatrics and Child Health*, Vol. 44, Issue 7-8, July/August, 419-423.
- Koçak, A. ve Bulduklu, Y. (2010). Sağlık İletişimi: Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları, *Selçuk İletişim*, 6 (3): 5-17.
- Murdock, G. (1999). İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri, Mehmet Küçük (der. ve çev.), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ankara: Ark Yayınları.
- Renahy, E. ve Chauvin, P. (2006). Internet uses for health information seeking: A literature review, *Revue d'Epidémiologie et de Santé Publique*, Vol. 54, Issue 3, June, 263-275.
- Schulz, P.J., Zufferey, M. C. ve Hartung, U. (2011). First check the Internet, then see the Doctor: How many Patients do it, and who are they?, *Studies in Communication Sciences*, 11/2: 99-130.
- Sholle, D.J. (1999). Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye, Mehmet Küçük (der. ve çev.), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ankara: Ark Yayınları.
- Turancı, E. ve Eşiyok, E. (2018). Magazine as a Source for Promoting Health Consumption: A Comparison of "Women's Health" and "Men's Health" Magazine. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (28): 239-255
- Turancı, E. ve Öz, E. (2016). Kadın Dergilerinde Sağlıklı Yaşam Sunumları: *Formsanté Dergisi* Örneği, *Sağlık İletişimi Sempozyumu Bildiri E-Kitabı*, Anadolu Üniversitesi, 5-6 Kasım 2015, 385-399.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, E. (2013). Türkiye'de Hastaların İnternette Tıbbi Enformasyon Arama Davranışlarının Doktor-Hasta İletişimine Etkileri, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sağlık İletişimi Özel Sayı 3, 93-108.
- Zülfikar, H. (2014). Hastaların İnternet Kullanımı ve Elektronik Ortamdaki Sağlık Bilgilerine Erişim Davranışları, *F.N. Hem Derg*, Cilt 22, Sayı 1: 46-52.

